

І. В. Пиріг, докторант Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Розглянуто систему експертних установ України. Приділено увагу організації діяльності експертної служби Міністерства внутрішніх справ і питанням дотримання незалежності та об'єктивності судової експертизи.

Рассмотрена система экспертных учреждений Украины. Уделено внимание организации деятельности экспертной службы Министерства внутренних дел и вопросам соблюдения независимости и объективности судебной экспертизы.

Організація діяльності судово-експертних установ в Україні на сьогодні є предметом дискусії з боку науковців і неодноразово обговорювалася на науково-практичних конференціях та у публікаціях учених-криміналістів. Проблеми виникають стосовно вдосконалення нормативно-правового забезпечення судово-експертної діяльності; утворення системи судово-експертних установ, незалежних від міністерств і відомств, на які покладено функції досудового розслідування; забезпечення принципів незалежності й об'єктивності судово-експертної діяльності та ін.

Загальними проблемами судової експертизи та експертної діяльності в різні часи займалися провідні українські науковці та вчені ближнього зарубіжжя: Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкін, А. І. Вінберг, В. Г. Гончаренко, В. А. Журавель, Н. І. Клименко, В. К. Лисиченко, Г. М. Надгорний, О. Р. Россинська, М. В. Салтєвський, М. Я. Сегай, В. Ю. Шепітько, О. Р. Шляхов та ін. Питанням організації діяльності експертних установ в Україні також присвячено роботи Л. М. Головченко, І. П. Красюка, О. М. Моїсєєва, П. І. Репешка, Е. Б. Сімакової-Єфремян, М. Л. Цимбала, М. Г. Щербаковського та ін.

Неоднозначність наукових думок призводить до багатьох питань, що виникають при застосуванні законодавчих норм в експертній практиці. Також виникають питання щодо методик проведення експертних досліджень у підрозділах, підпорядкованих різним міністерствам, засобів досліджень, строків проведення тощо. Зазначене зумовлює актуальність подальшого розгляду організаційних питань судово-експертної діяльності.

Метою цієї статті є визначення існуючих проблем діяльності експертних установ в Україні та окреслення основних шляхів їх розв'язання.

На сьогодні відповідно до ст. 7 Закону України «Про судову експертизу»¹ судово-експертна діяльність здійснюється в науково-дослідних

¹ Див.: Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-ХП // Відом. Верхов. Ради України. — 1994. — № 28. — Ст. 232.

установах судових експертиз Міністерства юстиції України, Міністерства охорони здоров'я України, експертними службами Міністерства внутрішніх справ України (МВС), Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України. Основним предметом дискусії певної групи науковців стосовно системи експертних установ є їх наявність у складі міністерств, на які покладено функції проведення дізнання, досудового слідства та оперативно-розшукової діяльності, що, на їх думку, суперечить принципу незалежності судово-експертної діяльності.

Серед названих «силових» відомств найбільш поширеною є система експертних установ МВС. Тому розглянемо її структуру та функції докладніше. Експертна служба МВС включає такі підрозділи: Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС (ДНДЕКЦ), науково-дослідні експертно-криміналістичні центри (НДЕКЦ) при головних управліннях МВС в Криму, м. Києві та Севастополі, управліннях МВС в областях і на транспорті. Завданнями експертної служби є:

- судово-експертне та техніко-криміналістичне забезпечення діяльності органів внутрішніх справ, інших правоохоронних органів із запобігання, виявлення, розкриття й розслідування злочинів та інших правопорушень;

- проведення науково-дослідної діяльності у сфері судово-експертного й техніко-криміналістичного забезпечення;

- проведення експертизи та досліджень за кримінальними, цивільними й арбітражними справами, а також досліджень у позасудовому провадженні, виконання інших робіт у межах своєї компетенції;

- експлуатаційно-технічне та метрологічне забезпечення техніко-криміналістичних засобів органів внутрішніх справ;

- забезпечення ведення загальнодержавного криміналістичного обліку;

- участь у розробленні техніко-криміналістичних засобів і забезпечення їх використання в практичній діяльності¹.

Із зазначених завдань, на нашу думку, поряд з проведенням експертиз, основним є техніко-криміналістичне забезпечення діяльності органів внутрішніх справ, яке полягає у проведенні досліджень за матеріалами органів дізнання для встановлення підстав щодо порушення кримінальної справи й участі у підготовленні та проведенні слідчих дій і оперативно-розшукових заходів. Виконання цих завдань займає найбільш значну частину часу працівників експертних підрозділів МВС.

Серед співробітників експертних підрозділів слід виділити:

- осіб, які працюють на посадах експертів і проводять криміналістичні, спеціальні, автотехнічні, вибухотехнічні й інші дослідження;

- осіб, які працюють на посадах експертів підрозділів з експертно-криміналістичного забезпечення роботи міських, районних і лінійних органів внутрішніх справ та МРЕВ ДАІ;

¹ Див.: Про утворення експертної служби Міністерства внутрішніх справ : постановою Кабінету Міністрів України від 20 червня 2000 р. № 988 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

- техніків-криміналістів, кінологів, саперів та ін.;
- начальників експертних підрозділів і їх заступників, які безпосередньо здійснюють керівництво зазначеними особами.

Розглядаючи організацію експертної служби МВС, потрібно відмітити, що вона «базується на лінійно-функціональній структурі, через їх особливо ефективні форми управління при вирішенні, незмінних та повторюваних протягом тривалого часу завдань»¹. Цим забезпечується найбільша стабільність організації, створюються найсприятливіші основи для формальної регламентації повноважень, відповідальності й характеру взаємодії керівників підрозділів і окремих співробітників. Якщо звернути увагу на побудову експертної служби зверху донизу, то начальники груп з техніко-криміналістичного забезпечення роботи районних відділів міліції підпорядковуються, з одного боку, начальникам цих відділів, а з другого – начальнику НДЕКЦ при УМВС в областях. Відповідно на вищому рівні начальник НДЕКЦ підпорядкований начальнику УМВС і начальнику ДНДЕКЦ. Зазначене «подвійне» підпорядкування співробітників експертної служби в межах МВС на перший погляд може викликати негативне до нього ставлення. Але при докладному розгляді цієї системи помічаються її переваги. Начальники райвідділів внутрішніх справ несуть відповідальність за організацію роботи підпорядкованого їм підрозділу, у тому числі за якісне, швидке й повне розкриття та розслідування злочинів. Для цього вони забезпечують і контролюють:

- негайне кваліфіковане реагування на заяви й повідомлення про злочини та їх розкриття в максимально короткий строк;

- своєчасний виїзд слідчо-оперативної групи у повному складі на місце події з метою виявлення, фіксації та кваліфікованого вилучення слідів злочину, речових доказів;

- створення щомісячних графіків чергувань працівників структурних підрозділів ОВС на кожен день при чергових частинах для забезпечення реагування на повідомлення про злочини та ін.;

- розставлення сил і засобів з урахуванням оперативної обстановки, що склалася².

У всіх цих заходах, спрямованих на розкриття злочинів, беруть участь співробітники НДЕКЦ, які при виконанні своїх обов'язків підпорядковуються начальнику відповідного райвідділу міліції. Але при цьому він не втручається у діяльність співробітників НДЕКЦ, до якої їх залучають (участь у роботі слідчо-оперативних груп чи виконанні експертиз). Види діяльності

¹ Ковальова В. В. Становлення організаційної побудови і процесуальної регламентації діяльності експертної служби органів внутрішніх справ України / В. В. Ковальова // Право і суспільство. — 2006. — № 3. — С. 43.

² Див.: Положення про основи організації розкриття органами внутрішніх справ злочинів загально кримінальної спрямованості : Наказ МВС України від 30 квітня 2004 р. № 458 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

співробітників НДЕКЦ чітко прописано¹, і будь-кому забороняється залучати їх до виконання інших заходів. До речі, саме це контролює начальник підрозділу з техніко-криміналістичного забезпечення роботи райвідділу або начальник НДЕКЦ. Крім цього, до їх обов'язків входять забезпечення контролю за якістю роботи підлеглих під час проведення оглядів місця події; вжиття заходів щодо підвищення ефективності використання ними техніко-криміналістичних засобів та здійснення контролю за надходженням вилучених слідів і речових доказів на експертне дослідження.

Також на керівників ДНДЕКЦ, НДЕКЦ та їх структурних підрозділів покладається контроль за проведенням експертиз і досліджень. У цьому напрямку керівник зобов'язаний:

- контролювати строки проведення експертиз і досліджень;
- знайомитися з обраними експертом методиками досліджень і давати рекомендації щодо використання техніко-криміналістичних засобів;
- у разі потреби організовувати для експертів консультації в державних органах, науково-дослідних установах і підприємствах;
- перевіряти висновки експерта й довідки, звертаючи увагу на повноту дослідження, обґрунтованість висновків і якість ілюстративного матеріалу;
- повертати експерту невірно складені висновки й довідки на доопрацювання².

З наведеного зрозуміло, що начальник райвідділу МВС і начальник НДЕКЦ відносно співробітників експертної служби виконують організаційну та контрольну функції за різними напрямками, доповнюючи один одного. Вони не впливають на безпосередні дії фахівців, спрямованих на виявлення, фіксацію та вилучення доказів при проведенні слідчих дій або на засоби й методи дослідження об'єктів при проведенні експертизи.

Основним суб'єктом кримінальний процесу, на якого покладено функцію доказування при розслідуванні кримінальних справ на досудовому слідстві, є слідчий. У своїй діяльності він взаємодіє з експертами НДЕКЦ під час проведення слідчих дій, призначенні судових експертиз, а також у процесі отримання консультацій протягом усього розслідування. Основним принципом взаємодії слідчого з фахівцями при проведенні слідчої дії є зумовлена кримінально-процесуальним законодавством його керівна роль під час її організації та проведення. Слідчий – суб'єкт збирання й використання доказів. Фахівець сприяє йому в цьому, застосовуючи свої спеціальні знання, вміння й навички, науково-технічні засоби й методи у межах своєї компетенції. За кінцевий результат проведення слідчої дії відповідає слідчий. Однак це не означає, що він має право втручатися у процес застосування фахівцем науково-технічних засобів і використання методів, заснованих на

¹ Див.: Настанова про діяльність експертно-криміналістичної служби МВС України : наказ МВС України від 30 серпня 1999 р. № 682 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.univd.edu.ua>.

² Див.: Там само.

його професійних знаннях. Це є виключно прерогативою фахівця, а будь-яке втручання слідчого в його діяльність негативно відобразиться на кінцевому результаті. Отже, іншим принципом взаємодії є незалежність фахівця, його процесуальна самостійність, рівноправність зі слідчим.

У структурі МВС будь-якого рівня слідчі та експертні підрозділи знаходяться, так би мовити, на одній горизонталі й не пов'язані відносинами підпорядкованості. У разі залучення експертів НДЕКЦ як фахівців при проведенні слідчих дій слідчий не може наказати експерту виконувати (чи не виконувати) певну роботу або якимось чином вплинути на її результат. Так само слідчий не може впливати на хід проведення та результати експертного дослідження. Серед повноважень начальників слідчих підрозділів також не передбачено виконання будь-яких дій, спрямованих на втручання в діяльність експертів¹.

Узагальнюючи викладене, можна зробити висновок про фактичну й нормативно-правову незалежність експертів органів внутрішніх справ від осіб, які здійснюють або контролюють проведення досудового слідства. Тобто принцип незалежності судово-експертної діяльності, декларований ст. 3 Закону України «Про судову експертизу» відносно експертної діяльності органів внутрішніх справ, дотримується. Підпорядкованість експертів, про яку вже зазначалося, тільки сприяє чіткому та швидкому виконанню ними своїх обов'язків, а звідси й своєчасному та повному розкриттю й розслідуванню злочинів. У науково-практичному коментарі до Закону України «Про судову експертизу» В. Г. Гончаренко слушно відмітив, що незалежність судового експерта «гарантується самим існуванням судово-експертних установ, які не входять до сфери управління міністерств і відомств, що спрямовують та забезпечують оперативно-розшукову діяльність і функції досудового розслідування»². У разі недовіри до висновків експертизи, наданих експертом, який працює в установі, що належить до певного міністерства, сторони судового процесу (обвинувачення чи захист) мають право призначити повторну експертизу експертній установі іншого міністерства, що також є гарантією незалежності судового експерта та правильності його висновку. У цьому ж коментарі В. Г. Гончаренко зазначив, що при «такому тлумаченні коментованого факту необхідні більш чіткі додаткові застереження, котрі б гарантували як формальну (процесуальну), так і фактичну незалежність судових експертів «силових» відомств». На нашу думку, стосовно експертної служби МВС такі застереження існують і чітко прописані у відомчих наказах.

До цього ми розглядали питання незалежності основного суб'єкта судово-експертної діяльності – судового експерта. Але поняття «незалежність

¹ Див.: Положення про органи досудового слідства Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України від 31 березня 2008 р. № 160 // Керівництво з розслідування злочинів: наук.-практ. посібник / [В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.]; за ред. В. Ю. Шепітька. — Х. : Одиссей, 2010. — С. 757–814.

² Експертизи в судовій практиці / за заг. ред. В. Г. Гончаренка. — К. : Юрінком Інтер, 2004. — С. 12.

судового експерта» та «незалежність судової експертизи» не тотожні. Експерт надає висновки по експертизі за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на його спеціальних знаннях і апробованих методиках дослідження. Він складає висновок експерта від свого імені та несе особисту відповідальність за його правдивість. За надання завідомо неправдивого висновку або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків, а також за розголошення без дозволу прокурора, слідчого або особи, яка провадить дізнання, даних досудового слідства, експерт несе відповідальність згідно з чинним законодавством. Тому незалежно до якого міністерства чи відомства належить експертна установа, у якій експерт працює, він несе відповідальність за проведену експертизу перед законом і своєю совістю. На жаль, трапляються випадки, коли судові експерти стають залежними від грошей, що пропонуються за необхідний висновок, тобто отримують хабарі.

Тривалий час у кримінально-процесуальній і криміналістичній літературі обговорювалося питання щодо поєднання в одній особі функцій експерта та спеціаліста. Процесуальна заборона такого поєднання обґрунтовувалась необхідністю забезпечення об'єктивності та незалежності експерта, якому доручено дослідження. Певний час у КПК Росії існувала норма щодо неможливості участі у справі як експерта особи, що залучалась у цій справі як спеціаліст, за винятком лікаря-спеціаліста в галузі судової медицини в огляді трупа. Аналіз зазначеної норми з боку науковців і практиків протягом значного часу показав її неефективність. Так, В. І. Шиканов з посиланням на А. М. Ларіна вказує, що «зазначена заборона є необґрунтованою, оскільки, беручи участь у проведенні слідчих дій, пов'язаних з виявленням, фіксацією та вилученням об'єктів, що будуть надіслані на експертизу, спеціаліст безпосередньо отримує ціннішу інформацію, яка у подальшому експертному дослідженні сприятиме більш глибокому, всебічному й об'єктивному їх дослідженню»¹. Аналогічної думки дотримуються й І. М. Сорокотягин², Г. І. Грамович³, П. П. Іщенко⁴, Є. Ф. Коновалов⁵ та ін.

¹ Шиканов В.И. Использование специальных познаний при расследовании убийств: учеб. пособие / В. И. Шиканов. — Иркутск : Изд-во Иркут. гос. ун-та, 1976. — С. 12.

² Див.: Сорокотягин И. Н. Криминалистические проблемы использования специальных познаний в расследовании преступлений : автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза» / И. Н. Сорокотягин. — Екатеринбург, 1992. — С. 18.

³ Див.: Грамович Г. И. Тактика использования специальных знаний в раскрытии и расследовании преступлений : учеб. пособие / Г. И. Грамович. — Мн. : МВШ МВД СССР, 1987. — С. 23.

⁴ Див.: Ищенко П. П. Специалист в следственных действиях (уголовно-процессуальные и криминалистические аспекты) / П. П. Ищенко. — М. : Юрид. лит., 1990. — С. 27.

⁵ Див.: Коновалов Е. Ф. Соотношение специальных знаний следователя и специалиста-криминалиста // Применение специальных познаний в борьбе с пре-

Вважаючи думки науковців і практиків, розглянуту норму було вилучено при прийнятті чинного КПК РФ.

Експерт за посадою, що бере участь в огляді місця події як спеціаліст, знаючи про те, що експертизу вилучених ним об'єктів проводитиме інший експерт, психологічно не зацікавлений у всебічній і ретельній фіксації таких об'єктів. Спеціаліст, який бере участь у слідчій дії та проводитиме експертизу за даною справою, більш зацікавлений у результатах своєї праці, збиранні якісного матеріалу, оскільки він, як кажуть, працює «на себе». У цьому разі спеціаліст фактично проводить підготовчий етап експертного дослідження та розуміє, що від якості зібраних об'єктів залежать повнота й швидкість майбутнього дослідження. Для повних і обґрунтованих відповідей на питання, особливо діагностичні, потрібні не тільки самі об'єкти, а й відомості про місце їх виявлення, положення в момент вилучення, оточуючу обстановку, розташування в момент утворення слідів тощо. Такі відомості в деталях іноді неможливо відобразити у протоколі слідчої дії. Найбільш повну інформацію про зазначені дані може надати тільки спеціаліст, залучений до проведення слідчої дії. Рациональнішим, на нашу думку, буде залучати як спеціаліста саме особу, що в майбутньому Проводитиме експертизу за вилученими об'єктами.

Розглядаючи систему експертних установ в Україні, відмітимо, що найбільш розвинутими й потужними з них є науково-дослідні інститути судових експертиз Міністерства юстиції України (МЮ) та експертна служба МВС¹. Про це свідчать і статистичні дані. У 2009 р. експертними підрозділами МЮ виконано 92884 експертизи, з яких 29374 – за матеріалами кримінальних справ². За даними МВС експертною службою цього відомства виконано 222114 експертиз, з яких переважна більшість за кримінальними справами та справами про адміністративні правопорушення (93 % – за даними нашого дослідження) і 481800 досліджень за матеріалами оперативно-розшукової діяльності³. Експертні підрозділи обох міністерств протягом багатьох років плідно співпрацюють, про що свідчать створені спільно останніми роками методики дослідження за основними видами експертиз. На нашу думку, з урахування викладеного, зазначену систему експертних установ в Україні потрібно залишити, оскільки особливих суперечностей у практичній діяльності не існує.

ступністю : межвуз. сб. науч. тр. / Е. Ф. Коновалов. — Свердловск : Изд-во Свердлов. юридич. ин-та, 1983. — С. 23.

¹ Експертні заклади Міністерства охорони здоров'я України у зв'язку зі специфікою судово-медичних і судово-психіатричних експертиз, що ними виконуються, у цій статті не розглядаються.

² Див.: Про основні підсумки роботи Міністерства юстиції України та його територіальних органів у 2009 році та завдання щодо підвищення ефективності їх діяльності у 2010 році [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua>.

³ Див.: Про результати службової діяльності НДЕКЦ при ГУМВС, УМВС, УМВСТ на території України за 12 місяців 2009 року // Звіт ДНДЕКЦ за 2009 рік.

Основним напрямком діяльності експертної служби МВС слід залишити виконання експертиз за кримінальними справами. Додатково це обґрунтовується можливістю більш швидкого їх проведення, оскільки в багатьох випадках від результатів експертиз залежить строк обмеження свободи людини. У цьому разі в експертизі ми включасмо й попередні дослідження за матеріалами оперативно-розшукової діяльності, результати яких у багатьох випадках слугують підставою для порушення кримінальної справи. Питання призначення експертиз до порушення кримінальної справи розглядалися у працях багатьох учених-криміналістів. Переважна більшість з них виступають за можливість призначення експертизи до порушення кримінальної справи, бо «у принциповому плані між попереднім дослідженням та експертизою змістовної різниці немає»¹. Вважаємо, що на сучасному етапі реформування кримінально-процесуального законодавства вести зазначені дискусії не потрібно, оскільки у проекті нового Кримінально-процесуального кодексу України² не буде існувати стадії порушення кримінальної справи, а тому, імовірно, будь-які дослідження, засновані на використанні спеціальних знань матимуть статус експертизи. На нашу думку, це цілком закономірно, особливо у випадках, коли людина позбавляється волі до одержання результатів проведення експертних досліджень, наприклад, якщо в особи вилучено речовину, схожу на наркотичну рослину походження – макову соломку або марихуану. Досвідчений експерт-хімік у змозі навіть візуально визначити належність цих речовин до наркотиків, а за невеликий відрізок часу за допомогою експрес-тестів впевнитись у цьому. На оформлення зазначеного дослідження, маючи відповідні стандартні бланки (в електронному чи паперовому вигляді) витратиться теж незначний час. Важко уявити собі, щоб зазначені дослідження проводилися, наприклад, в експертних установах МЮ, особливо якщо наркотики вилучено у сільській місцевості. Аналогічно можливо навести приклад з вилученням холодної зброї – ножа. Будь-який кваліфікований експерт, оцінивши геометричні характеристики зброї та твердість металу, може визначити належність її до холодної, навіть не проводячи статичних і динамічних випробувань, хоча їх зробити нескладно й без спеціального обладнання. Наведені приклади свідчать про доцільність залишення у системі МВС експертних підрозділів.

Але реформування та вдосконалення експертної системи має проводитися. Слушною є думка Л. М. Головченко з приводу необґрунтованості існування законодавчого дозволу на проведення експертною службою МВС експертиз у цивільних і господарських справах³. Ці експертизи повинні,

¹ Кузьмічов В. С. Теорія і практика слідчої діяльності : монографія / В. С. Кузьмічов. — К. : НВТ «Правник», 1997. — С. 37.

² Див.: Проект Кримінально-процесуального кодексу України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/0/projectCriminalCodex>.

³ Див.: Головченко Л. М. Деякі питання нормативно-правового регулювання організації судово-експертної діяльності в Україні / Л. М. Головченко // Весы фемида. — 2000. — № 3 (15). — С. 27.

на нашу думку, виконуватися експертними підрозділами МЮ. Винятком мають бути повторні експертизи, проводити які для об'єктивності дослідження повинні експерти різних відомств. Зазначене положення обов'язково слід реалізувати на законодавчому рівні. Багато проблем на сьогодні існує щодо уніфікації методичного забезпечення проведення експертиз; узгодження нормативно-правових актів, які регламентують порядок проведення спеціалізованими установами судових експертиз і виконання ними наукових розробок; збільшення видів судових експертиз; підготовка експертних кадрів тощо. Визначення оптимальних шляхів розв'язання зазначених проблем є перспективним для подальших наукових розробок у напрямку вдосконалення судово-експертної діяльності.

В. В. Лук'яненко, заступник директора з наукової роботи Кримського НДІСЕ, заслужений юрист АР Крим

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ УПРАВЛІННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНИМИ УСТАНОВАМИ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ В УКРАЇНІ

Досліджено систему нормативно-правових актів, що регулюють судово-експертну діяльність. Розглянуто питання незалежності судової експертизи.

Исследована система нормативно-правовых актов, регулирующих судебно-экспертную деятельность. Рассмотрены вопросы независимости судебной экспертизы.

Система нормативно-правових актів, що регулюють судово-експертну діяльність, складається з таких основних компонентів:

- Конституції України;
- профільного закону – Закону України «Про судову експертизу»;
- кодифікованих процесуальних законодавчих актів України: Кримінально-процесуального кодексу; Цивільного процесуального кодексу; Господарського процесуального кодексу; Кодексу України про адміністративне судочинство;
- кодифікованих актів, що містять норми стосовно судової експертизи: Кодекс України про адміністративні правопорушення, Митний кодекс України;
- Закону України «Про Міжнародний комерційний арбітраж»;
- законодавчого акта, який регламентує процесуальні дії в окремій стадії судочинства – Закон України «Про виконавче провадження»;